

MUZEUL JUDEȚEAN
DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE
PRAHOVA
BIBLIOTECA

II 2417

Prof. N. I. SIMACHE

Prof. PAUL D. POPESCU

UN ORIENTALIST PLOIEȘTEAN
GH. POPESCU-CIOCĂNEL

1969

MUZEUL DE ISTORIE AL JUDEȚULUI PRAHOVA

Ploieștean de cîteva generații, dus de setea de a cunoaște într-o parte sau alta, Gheorghe Popescu-Ciocănel s-a întors de fiecare dată în orașul natal, unde, în liniștea locuinței lui, a muncit la elaborarea unor lucrări pe care modestia și timiditatea, ca și vremurile ingrate în care a trăit, le-au împiedicat să devină cunoscute în măsura în care ar fi meritat.

Curînd după moarte a fost complet uitat și de-abia în anii noștri cercetătorii locali au încercat să valorifice activitatea lui științifică, s-o facă cunoscută. Acum doi ani, aceste încercări s-au concretizat într-un medalion (Paul D. Popescu : „Gh. Popescu-Ciocănel“, Flamura Prahovei, an XX (1967), nr. 4692 (17 mart.), p. 31, singurele rînduri apărute despre Popescu-Ciocănel, cu excepția unei note biografice, publicată cu ocazia morții (Revista Ploieștilor, nr. 22 (aprilie-mai 1929) p. 31.

Gheorghe Popescu-Ciocănel s-a născut în Ploiești, la 9 martie 1869 într-o veche familie de preoți și cărturari. Aici a copilărit, a făcut școala primară la Școala publică de băieți nr. 2 și cursurile secundare la liceul, încă de pe atunci de bună reputație, Sf. Petru și Pavel. A avut printre profesori pe I. I. Romanescu, N. Crapellianu, C. Ienescu, N. Micescu, P. Manulescu etc., oameni care l-au ajutat să-și pună bazele unei teme-nice culturale, dar mai ales i-au creat deprinderi de muncă teme-nică și sistematică. În 1888 termină cu succes cursurile și examen-tul de bacalaurat printre primii.

După examen, nu a putut deveni imediat student, cum ar fi dorit, deși se înscrisese încă din acea toamnă la Facultatea de filologie și litere a Universității din București. Părinții săi mai avînd de crescut și susținut încă un băiat și patru fete, se hotărăște să intre în învățămîntul primar. După cîteva su-pliniri efemere, în urma unui concurs, susținut în ianuarie

MUZEEU DE ISTORIE

100 PRAHOVA

INVENTAR Nr. 10835

Nr. inventar 63-10835

1889, este numit institutor la Cîmpina. Modest, conștiincios, perseverent, el a cucerit de timpuriu dragostea elevilor, prețuirea părinților, încrederea autorităților care îl mută în Ploiești, unde va funcționa la mai multe școli. Promovat revizor școlar, el va îndeplini această funcție, pe rînd, în județele Ialomiția, Mehedinți, Rîmnicu Sărat, Vilcea și, în sfîrșit, Vlașca.

În acești ani a avut posibilitatea să urmeze și cursurile Facultății de litere a Universității din București, unde a avut, printre colegi, pe Simeon Mehedinți și Rădulescu-Pogoneanu, iar ca profesori, pe Titu Maiorescu și pe Grigore Tocilescu. Cu acesta din urmă și-a trecut și licența în 1897, avînd ca specialitate istoria și geografia, iar ca subiect pentru teza de licență „Căsătoria la romani“.

După licență trece în învățămîntul secundar, suplinind la Rîmnicu Vilcea, la Caracal și Ploiești. În 1900 și-a trecut examenul de capacitate, fiind numit profesor titular de geografie la Urlați. Refuză însă catedra, preferînd o suplinire la Tîrgoviște.

În acest mai bine de un deceniu a muncit cu sîrguință, făcîndu-se apreciat ca unul din bunii dascăli ai orașului. Pe lîngă activitatea didactică, el a lucrat o serie de manuale școlare care s-au bucurat de o largă răspîndire. Dintre acestea, cităm cîteva cărți de geografie a diverselor județe, conținînd text și atlas : „Geografia județului Vlașca“, „Geografia județului Constanța“, „Geografia județului Rîmnicu Sărat“, ultima premiată de Ministerul Instrucțiunii prin ord. nr. 588 la concursul de cărți didactice din 12 octombrie 1896.

Prin cîteva lucrări vădește și preocupări metodice mai adînci. Este vorba de „Povățuitorul la geografia județului Rîmnicu Sărat“, în care dă îndrumări învățătorilor asupra felului în care trebuie să predea acest obiect și să folosească și manualul de „Încercări critice asupra cărților de geografie ale cursului secundar“, în care face judicioase observații asupra cărților școlare de specialitate.

În aceeași ani desfășoară și o vie activitate culturală și publicistică.

Debutase ca minutor al condeifului încă de la 19 ani cînd a publicat, în „Gazeta Săteanului“ din 5 august 1888, un articol plin de patriotism în care arată că unirea Transilvaniei cu Ro-

Gh. Popescu-Ciocănel ca profesor la Liceul Petru și Pavel din Ploiești

mânia este dorința fierbinte și legitimă a întregului popor și că ea se va îndeplini cu siguranță. Articolul se încheia naiv, dar vibrant : „Voi ruga pe Dumnezeu ca să trăesc încă, căci sint tânăr mult ca să văd și visul cu ochii și să contribui și eu la formarea lui“.

La sfârșitul veacului îl găsim între fondatorii și membrii cercului ploieștean „Ecou“, care a editat și o revistă cu acest nume între 1895—1900, la care a colaborat activ. A publicat variate articole și în „Primăvara“, revistă enciclopedică lunară, care începuse să apară din ianuarie 1896, sub direcția lui Ioan Gr. Sorescu și George Cernat. În 1899 aceștia îi încredințează lui secretariatul de redacție al revistei.

Anii aceștia au fost rodnici și pentru activitatea de cercetător a lui Gh. Popescu-Ciocănel. Acum lucrează la „Ploiești“, studiu istoric-geografic, de fapt o adevărată monografie de aproape două sute de pagini, pe care l-a publicat în Buletinul Societății Geografice pe anul 1895. Același caracter monografic îl are și o altă lucrare, apărută cîteva ani mai tîrziu, și intitulată „Mănăstirea Găvanul, comunele : Cîmpulungeanca, Corbu, Jitia și Odobasca. Descrieri istorico-geografice“.

Un alt aspect al personalității lui Popescu-Ciocănel a fost acela de culegător de folclor. Rezultatul unei stăruitoare munci în această direcție a fost volumul „Basme, Snoave, Ghicitori culese direct din gura poporului“, și un altul, scos în colaborare cu Patriciu și Salvin, „Brașoave.“

În sfârșit, ar mai fi de amintit cîteva lucrări cu care se încheie prima parte a activității lui, ca spre exemplu un atlas geografic al județului Iașiomița, „Încercări critice asupra Bibliotecii Müller et Storck“ etc.

Treptat, Gh. Popescu-Ciocănel, pe măsură ce adîncise relațiile poporului nostru cu popoarele balcanice și cu cele din orient, ajunsese la convingerea necesității cunoașterii lor reciproce în ceea ce au mai semnificativ : limbă, cultură, viața economică.

Dorința de a-și continua studiile, de a se specializa într-o disciplină, pe atunci inexistentă în România, l-a făcut să economisească, cu mari sacrificii, ani la rînd, pentru a putea merge în străinătate. De-abia în 1902 și-a văzut visul împlinit, reușind să plece spre capitala Franței.

Timp de patru ani cît a rămas la Paris, luptînd cu mari greutăți și lipsuri, a studiat la „Ecole des Hautes Etudes“ și

la Școala de limbi orientale, obținând și diploma de absolvire a acesteia din urmă. Printre profesorii de aici cităm nume ilustre ca Barbier de Meynard, Hartwig Deremaurg, C. Houdas, Cl. Huart. Încă din acești ani s-a făcut cunoscut în lumea orientaliștilor, iar către sfârșitul șederii sale în occident, a fost ales membru al „Societății asiatice“ din Paris. De asemenea începe să colaboreze la publicația „Revue du monde musulmane“, fiind singurul român al cărui nume se întâlnește în paginile acestea. Acum a elaborat el lucrarea care se va tipări chiar în acest oraș în 1907, intitulată „Quelques mots roumains d'origine arabe, turque, persane et hébraïque“.

Tot la Paris, redactează articolul de mai mari proporții „La population musulmane de la Roumanie“, în care face cunoscute în apus unele aspecte ale vieții dobrogene, și pe care îl publică în revista mai sus amintită în 1906.

De asemenea, aici pe malurile Senei, a tradus liber din limba persană „Ghiulistan“ (Grădina trandafirilor) a șeicului Moslih Eddin Saadi din Șiraz. Această primă operă persană în limba română, tipărită la Ploiești, într-una din vacanțele sale, în 1905, a fost bine aleasă pentru a face cunoștință cititorilor din țara noastră cu una din cele mai de seamă comori ale literaturii iraniene. Este o culegere de maxime, proverbe și poezii, organizate pe problemele la care se referă.

Iată pe cea de-a XIII-a, din capitolul VIII „Cugetări asupra bunei cuviințe a societății“ : „Într-o afacere care ți se prezintă sub două înfățișări, ia întotdeauna pe aceea care vezi că-ți oferă mai puțin riscul de a supăra pe alții. Înconjură certurile cu oameni blinzi și pașnici ; și dacă cineva vine să bată la ușa păcii nu-i declara război“.

Rustan Aliev, autorul traducerii ruse a acestei opere, o caracteriza astfel în 1957 : „Golestan — Grădina florilor“, este o admirabilă creație a poetului persan Saadi din Șiraz, ale cărui opere fac parte din fondul de aur al literaturii clasice și această creație își are pe bună dreptate locul de cinste în tezaurul culturii mondiale. Pe filele acestei cărți, care e cel mai de seamă monument literar al Iranului din veacul al XIII-lea, și-au găsit oglindirea, trăsăturile vieții societății aceluși timp, modul de trai al poporului, năzuințele acestuia, lupta lui împotriva cuceritorilor străini și a feudalilor locului“.

Insemnătatea acestei lucrări pe care Gh. Popescu-Ciocănel a înțeles-o încă de la începutul veacului, a fost confirmată de

Gh. Popescu-Ciocănel
ca profesor la Urlați

Gh. Popescu-Ciocănel
la maturitate

faptul că în 1958, în cadrul U.N.E.S.C.O., s-au comemorat în întreaga lume 700 de ani de la apariția ei.

Întors în țară, Gheorghe Popescu-Ciocănel a revenit la munca didactică, dar și-a continuat în același timp, neobosit, activitatea de orientalist. El o considera ca o datorie a sa, căci mărturisește : „Sintem la porțile Orientului și, noi, Orientul și pe locuitorii lui, bine, nu-i cunoaștem. Sute de ani, strânse relațiuni am avut cu ei, și totuși nu i-am cunoscut pe ei ; nici obiceiurile lor, nici legile lor și nici chiar faptele lor“.

În învățămîntul secundar, funcționează apoi la Urlați și la Tirgoviște. Depune însă și stăruitoare eforturi pentru înființarea unei catedre de limbi orientale la Facultatea de litere din București. Intervențiile au fost însă zadarnice, o asemenea catedră apărînd de-abia tîrziu după moartea lui, în anii socialismului. În fața acestui eșec a căutat alte mijloace pentru a valorifica ceea ce învățase în apus.

Numit profesor la Seminarul musulman din Medgidia în 1907, a ajuns curînd foarte prețuit și simpatizat, nu numai de

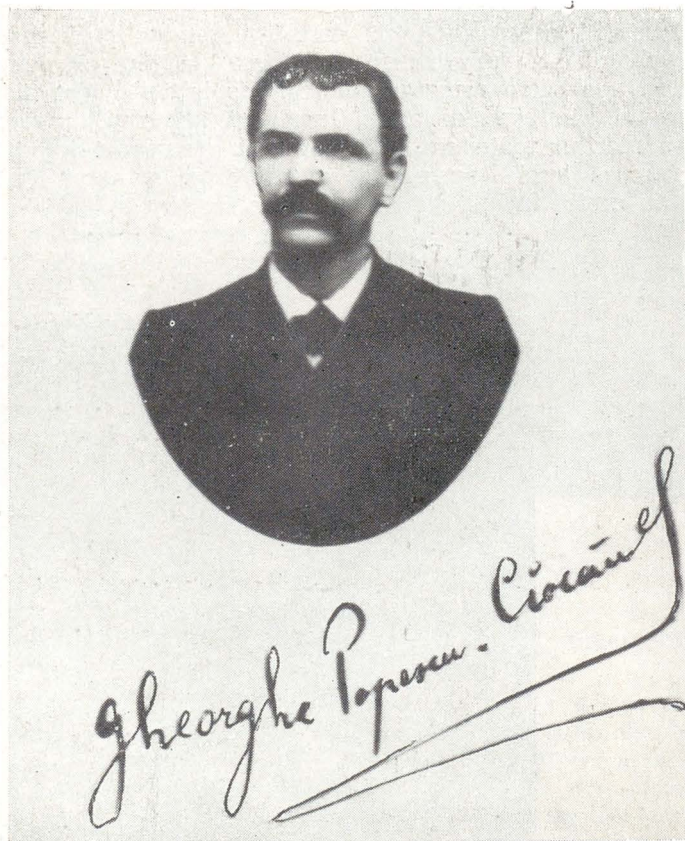
elevi, dar și de întreaga populație. După cîteva ani a fost ales chiar primar al orașului, pe care l-a condus pînă în 1916.

Războiul l-a surprins în Dobrogea. În timpul ocupației Medgidiei de către armata inamică, locuința i-a fost distrusă și întregul său avut devastat, lucru cu atît mai dureros, cu cît și-a pierdut toate cărțile. Ocupanții germani l-au internat la Săveni și apoi l-au predat autorităților militare bulgare, care l-au mutat în lagărul de la Troian (Bulgaria).

După război, dornic de liniște, a revenit în orașul natal. La 12 aprilie 1918, fiind eliberat, Ministerul îl transferă de la

Gh. Popescu-
Ciocănel în
prizonierat

In primii ani de învățămînt

Seminarul musulman la liceul Sf. Petre și Pavel din Ploiești, unde va funcționa ca profesor de istorie și geografie — dar avînd uneori și ore de limba franceză — pînă la sfîrșitul vieții. Paralel, a funcționat și la Școala normală de învățători, iar cîtva timp a fost și director al Școlii superioare de comerț.

Profesor cu mult tact pedagogic, știind să facă totdeauna plăcute orele sale, a cîștigat simpatia elevilor, dar i-a și determinat, prin prestigiul și stăruința sa, să învețe temeinic,

În întreaga sa carieră didactică, Gh. Popescu-Ciocănel a dovedit mari calități : o pregătire solidă și multilaterală, metode potrivite pentru a transmite elevilor săi cele mai dificile cunoștințe, la care se adaugă farmecul său personal și o deosebită distincție.

Înalt de statură, cu ochii vii, fosforescenți, dar buni și umezi adeseori, modest și foarte apropiat, așa a rămas în amintirea elevilor săi din ultimii ani. Vîrsta nu lăsase aproape nici o urmă. Reținut în gesturi, de o ținută vestimentară impecabilă, măsurat la vorbă, calm și surizător, blajin și plin de humor. În picioare în fața clasei, cu cartea într-o mîină și cu creta în cealaltă, el a reprezentat pentru numeroase generații de tineri prototipul de dascăl.

În anii de după război, cînd școala românească resimțea o mare lipsă de cadre didactice, Gh. Popescu-Ciocănel a predat și limba franceză, pe care o stăpînea ca nimeni altul. El i-a inițiat pe elevi în tainele ei cu aceeași dragoste pe care o avea pentru toate popoarele atît din Orient cît și din Occident, pentru limba și cultura lor, dragoste care făcea din el un adevărat umanist.

În același timp a sprijinit din toate puterile școala în care învățase, în care preda, școala de care se legase atît de mult.

În acțiunea de refacere și modernizare a localului, de pe bulevard, al liceului, îl găsim de mai multe ori în fruntea unor liste de subscripție, adesea chiar de el inițiate.

Și după întoarcerea lui de la Paris a continuat munca de cercetare în domeniul orientalisticii, făcînd, în această direcție, o adevărată muncă de pionierat în țara noastră.

Invitat de Ateneul din București, el a conferențiat, în 1909, despre „Mahomet și opera sa“, conferință care a și apărut în broșură în același an.

În 1912 a publicat lucrarea „Găgăuții“, adevărată monografie a acestei populații musulmane din țara noastră, pînă atunci niciodată studiată.

Un deosebit efort a depus pentru a traduce după un manuscris arab și a publicat în patru volume „Călătoriile patriarhului Macarie în Valahia, Moldova, Țara Cazacilor și Moscova între 1652—1659“ de Paul din Alep, prețios izvor pentru istoria patriei noastre. Aceeași lucrare o reia în limba franceză într-o variantă fidelă și cursivă.

Alte două lucrări, deosebit de prețioase, „Gramatica limbii arabe“ și „Gramatica limbii persane“, rămase în manuscris, s-au pierdut după moartea autorului.

Din aceeași categorie de lucrări face parte și un abecedar româno-turc, încercare cu totul singulară în acele vremuri de a crea o literatură didactică pentru naționalitățile conlocuitoare, și ghid de călătorie turco-român, scris în colaborare cu dr. Temo.

Multă vreme a consacrat elaborării lucrării „Influence orientales dans la toponimie roumaine“, un vast studiu pe care a reușit să-l termine și să-l publice într-o versiune românească în 1909.

În sfârșit, în ultimii ani ai vieții a început să lucreze intens la un mare dicționar turco-român, care trebuia să aducă o contribuție deosebită la cunoașterea literaturii orientale în România. A definitivat și a izbutit să publice numai o fascicolă, rămânând însă un bogat material adunat.

Această vie activitate didactică și științifică a fost brusc întreruptă la 16 martie 1929. Moartea lui, la vârsta de 60 ani, a îndoliat elevii și foștii săi elevi, colegii, întregul oraș.

Pagina de titlu a dicționarului turco-român, întocmit de prof. Gh. Popescu-Ciocănel

Munca lui Gh. Popescu-Ciocănel n-a rămas zadarnică. Pe calea deschisă modest, cu decenii în urmă, s-a trecut la întreprinderea a o serie de studii de orientalistică, s-au format cercetători în acest domeniu, au fost realizate traduceri după cele mai cunoscute opere turce, arabe, persane.

Remarcabila operă a profesorului ploieștean este astăzi cunoscută și în Asia. Unele din lucrările sale au fost publicate în revista iraniană „Khandaniha“, care are unul din cele mai mari tiraje din presa acestei țări.

Sub forma unor lucrări de mai mari proporții sau a unor articole, scrierile sale au fost aduse la cunoștința publicului persan de către Chodjaadine Chafa, director general al Bibliotecii imperiale „Pahlavi“ din Teheran, și sînt unanim apreciate pentru seriozitatea informației și pentru claritatea stilului.

Opera lui Popescu-Ciocănel, contribuind la cunoașterea reciprocă a popoarelor, constituie o contribuție importantă la relațiile patriei noastre cu țările Orientului apropiat și mijlociu.

Astăzi, cînd între România socialistă și aceste țări, eliberate de sub jugul colonialist, există variate legături, s-a împlinit o profeție pe care el o făcea cu mai bine de șase decenii în urmă. La 12 martie 1907 își încheia o conferință ținută la Ateneu cu vorbele : „Să sperăm însă că în viitorul cel mai apropiat nu numai că îi vom cunoaște (pe locuitorii Orientului — n.a.) dar că vom putea lega din ce în ce mai strînse relațiuni și politice, dar mai ales comerciale, mai cu seamă că acum au loc atîtea frămîntări și politice și economice în acest Orient apropiat, cînd nu se poate ști fața sub care ne va fi dat a-i cunoaște“

GOLESTANUL LUI SAADI ȘI VERSIUNEA ROMĂNEASCĂ A PROF. GHEORGHE POPESCU-CIOCĂNEL

Viorel I. Bageacu

Golestanul lui Saadi reprezintă cea mai populară creație din literatura persană clasică, care a făcut înconjurul lumii alături de catrenele lui Omar Khayyam.

Dacă în Orient a cunoscut o răspîndire rar întîlnită, nu înseamnă nici pe departe că lumea de la apusul hotarelor vechii Persii n-a cunoscut de timpuriu Golestanul și nu l-a prețuit la adevărata sa valoare. După ce secole de-a rîndul a fost folosit ca o carte pentru învățarea limbii persane, deci, în felul său, un abecedar neobisnuit, Golestanul lui Saadi a devenit un

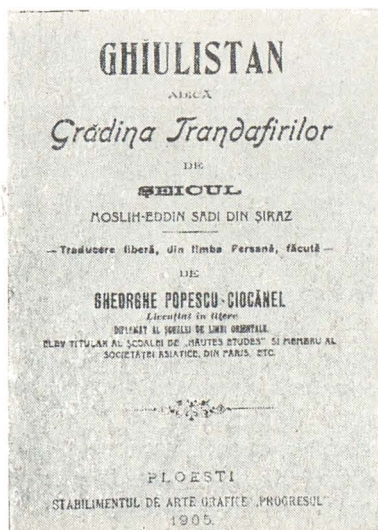

Marele poet persan Saadi

prieten nedespărțit al oricărui știutor de carte. Generații de cititori au adunat din ea, picătură cu picătură, înțelepciunea și experiența unui popor, aforisme devenite azi celebre, cit și reguli practice de morală.

Tiparul și, implicit, răspîndirea cărții în țările Orientului, s-a dezvoltat în alt ritm față de cel cunoscut în Occident, datorită unor obstacole de ordin tehnic. Probabil că aici trebuie să căutăm prețuirea de care se bucură la aceste popoare, fiecare pagină tipărită. Dacă s-a reușit ca pînă astăzi să se numere peste două sute de ediții ale Golestanului, gîndul ne duce la cerința cititorului de a avea posibilitatea să posede un exemplar, fie pentru el, fie pentru generațiile viitoare. La fel de interesantă este și răspîndirea lui în spațiul geografic; apare la Istanbul, Calcutta, Lahore și la Kabul, la Samarkand și Buhara, cît și în vechiul Tiflis sau la Cairo.

În secolul al XVII-lea, Golestanul lui Saadi ajunge cunoscut și în Europa, datorită, în primul rînd, călătorului și călătorului saxon Adam Olearii, care între anii 1635—1639 întreprinde o călătorie în Rusia și Persia. Se pare că Olearii a fost primul care, recunoscînd valoarea artistică și lingvistică a operei s-a gîndit să o facă cunoscută și în Apus. Dorind să atragă

Pagina de titlu
a lucrării „Ghiulistan“

Motive decorative
folosite în textele orientale

atenția asupra limbii persane, dar și a lui Saadi. Olcarii intenționa să publice alături de traducere și textul original. Stăruințele învățatului saxon n-au avut rezultatul scontat, în 1651 Golestanul fiind tradus de savantul orientalist Gentio și tipărit la Amsterdam într-o ediție bilingvă latină-persană. În felul acesta, un an mai târziu, Olcarii a publicat numai traducerea în limba germană.

Rînd pe rînd, traducерile se succed în limbile engleză, franceză, germană, rusă.

Saadi, autorul Golestanului, a fost o personalitate foarte puternică. Născut la Siraz, în sud-vestul actualului Iran, Saadi avea să învețe la Bagdad în celebra universitate „Nizamiye”, apoi să străbată în lung și lat aproape întreaga lume musulmană a epocii, ca spre sfîrșitul vieții, care se pare că a depășit o sută de ani, să revină în orașul său de baștină și să scrie versurile ce aveau să-l facă nemuritor.

Popularitatea puțin obișnuită a Golestanului se datorează în primul rând calităților sale artistice ieșite din comun. Saadi e strălucitor, expresia laconică. Golestanul prezintă o noutate și prin felul în care este dispus materialul și ca gen literar.

Format din opt capitole, distincte ca tematică, Golestanul re apare ca o culegere de istoricare cu tîlc, ca o fabulă scrisă într-o proză ritmată, a cărei morală este în cele mai dese cazuri un distih sau catren, construit după cele mai severe reguli ale poeziei clasice persane.

Și iată că, după ce cîștigă o altă viață în limbile europene, Golestanul se tipărește și la Ploiești în anul 1905, la „Stabilimentul de arte grafice PROGRESUL”.

La prima vedere, poate părea că traducerea prof. Gh. Popescu-Ciocănel, cronologic, e o întreprindere foarte întîrziată. În a judeca acest fapt, trebuie să ținem seama că toate traducerile apărute pînă în secolul nostru au fost făcute în limbi de mare circulație și nu întotdeauna din original. De altfel, orientalistica românească era la primele ei manifestări.

Golestanul, transpus în „dulcea limbă românească“, cum însăși prof. Gh. Popescu-Ciocănel scrie în prefață, este prima carte din literatura persană tradusă în țara noastră integral și din original.

Motive decorative folosite
în textele orientale

După valoarea sa unanim recunoscută, Golestanul n-a fost ales întâmplător de prof. Gh. Popescu-Ciocănel. Pe lângă misiunea de pionierat pe care și-a asumat-o, de data asta traducătorul a realizat și un act de mare cultură. Numai un bun cunoscător al spiritualității musulmane se poate încumeta să-și încerce capacitatea de a transpune în altă limbă paginile lui Saadi. Dificultățile de limbă sînt deosebite și doar o mare strădanie a făcut ca astăzi să ne putem mîndri că încă o capodoperă a devenit, atît de timpuriu, accesibilă cititorului român.

Bănuim că, apreciind valoarea artistică a textului persan prof. Gh. Popescu-Ciocănel nu a încercat să traducă în versuri părțile poetice tocmai pentru a nu trunchia nestematele originalului, care s-ar fi putut pierde.

Prin traducerea Golestanului, încă la începutul secolului nostru, prof. Gh. Popescu-Ciocănel a atras atenția publicului larg asupra unei opere intrate deja în circuitul marilor valori spirituale ale omenirii.

Muzeu de Istorie

Județul Timișoara

Invenția Nr. 10835

c. 153 — I. P. Tiparul

Lel 2